

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

Budowanie odporności miasta na stres spowodowany pandemią COVID-19

prof. UAM dr hab. Lidia Mierzejewska

prof. dr hab. Joanna Śliwowska

prof. UAM dr hab. Magdalena Wdowicka

dr Ewa Lechowska

dr inż. arch. Marta Szejnfeld

dr inż. arch. Kamila Sikorska-Podyma

dr inż. arch. Bogusz Modrzewski

dr Emilia Grzęda

mgr Natalia Hoffmann-Pawlak

Konferencja naukowa PTPN: Nauka wobec wyzwań wynikających z pandemii

Poznań, 3 czerwca 2022 r.

www.amu.edu.pl

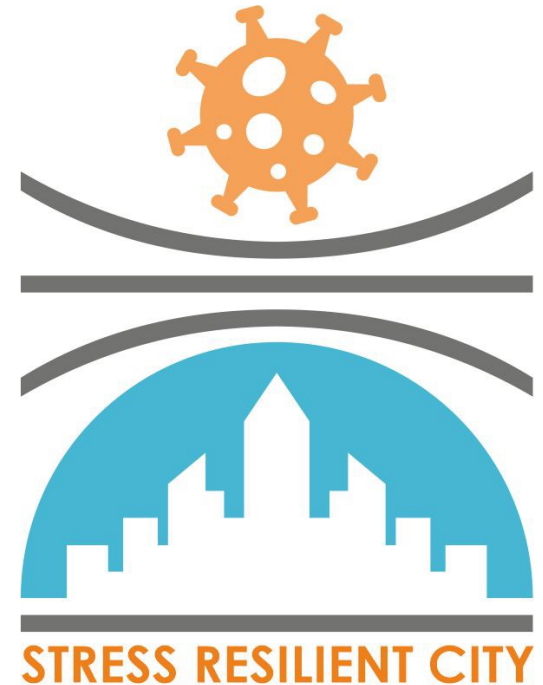

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

Projekt NCN nr 2021/41/B/HS4/02471

Miasto odporne na stres w warunkach pandemii (Covid-19)

www.amu.edu.pl

CEL OPRACOWANIA

Celem opracowania jest poszukiwanie analogii między organizmem a miastem w reakcji na stres spowodowany pandemią Covid-19 i skutków wynikających z długotrwałego narażenia.

- Pojawiające się **problemy zdrowotne** wynikają z **podwyższonego poziomu chronicznego stresu obserwowanego w szczególności wśród mieszkańców miast.**
- **Źródłem stresu** jest nie tylko sama **pandemia**, ale i **restrykcje** nakładane przez rządzących, mające na celu ograniczenie rozprzestrzeniania się wirusa.
- **Skutkiem stresu** jest natomiast **zmiana stylu życia, potrzeb i oczekiwań mieszkańców miast, wpływająca** w istotny sposób **na funkcjonowanie** kluczowych elementów **systemu miejskiego** (komunikacja publiczna, edukacja, ochrona zdrowia itp.), a poprzez sieć powiązań i zależności, **zakłócająca jego funkcjonowanie.**

ZAŁOŻENIA BADAWCZE

STRES jako reakcja organizmu miejskiego na czynniki wytrącające ze stanu równowagi - homeostazy

Miasto jest traktowane nie jako sprawnie funkcjonująca maszyna, ale jako złożony, dynamiczny system, funkcjonujący na wzór żywego organizmu, którego głównym celem jest rozwój i wykształcenie odporności na stresory (*organicystyczna koncepcja miasta*).

Jest więc systemem samoorganizującym się, którego homeostazę (rozumianą jako równowaga dynamiczna), trwałość i rozwój zapewniają mechanizmy odporności, poprzez zdolność adaptacji do zmieniających się uwarunkowań środowiska.

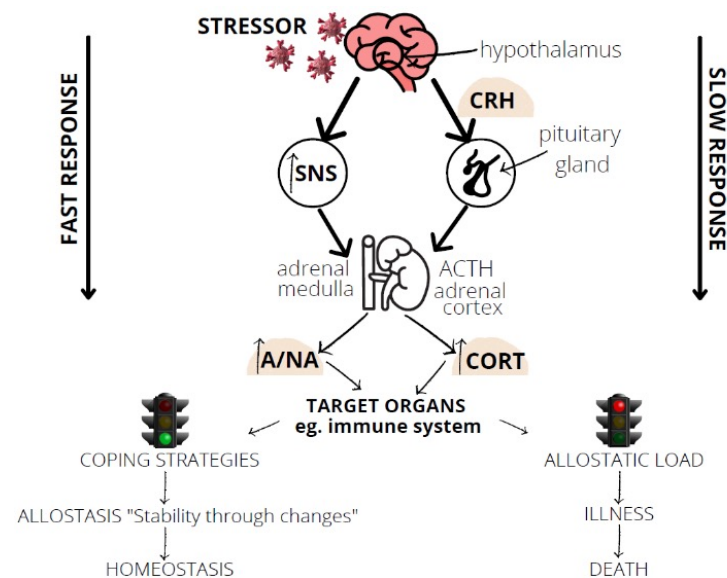

FIZJOLOGICZNE MECHANIZMY REAKCJI NA STRES

W koncepcji stresu wyróżnić można trzy etapy fizjologicznej reakcji organizmu na stres:

- 1) **faza alarmowa** - ostre skutki działania bodźca, np. spadek masy narządów czy obniżenie temperatury ciała,
- 2) **faza adaptacji** - po wystąpieniu ostrych efektów następuje przystosowanie do zmian wywołanych przez szkodliwy bodziec; organizm jest bardziej podatny na niekorzystne działanie innych stresorów,
- 3) **faza wyczerpania** (jeśli zasoby organizmu zostały naruszone) - wzrost aktywności gruczołów dokrewnych i zwiększony poziom kortyzolu może prowadzić do ciężkiej choroby, a nawet w ekstremalnych przypadkach do śmierci.

Seyle, 1977

W krótkich okresach czasu **kortyzol** może **zwiększać odporność organizmu** poprzez **ograniczanie stanów zapalnych**.

Jeśli stres jest bardzo intensywny i długotrwały (**stres przewlekły**) organizm "nie radzi sobie" z sytuacją, co może doprowadzić do **uszkodzenia narządów** oraz tzw. **wyczerpania systemu** i choroby.

PSYCHOLOGICZNE MECHANIZMY REAKCJI NA STRES

Stres psychologiczny jest pewnym odczuwalnym przez podmiot napięciem wewnętrznym, spowodowanym jednak przez czynniki zewnętrzne.

Radzenie sobie ze stresem określić można jako *stale zmieniające się poznawcze i behawioralne wysiłki mające na celu opanowanie określonych zewnętrznych i wewnętrznych wymagań, ocenionych przez osobę jako obciążające lub przekraczające jej zasoby.*

Reakcja obronna przed stresem – następuje bez wstępnej oceny poznawczej i polega na mało świadomym przyjmowaniu postawy **ataku, zamrożenia lub ucieczki.**

Style radzenia sobie ze stresem – względnie stała tendencja do przejawianych przez osobę działań ukierunkowanych na obniżenie poziomu stresu lub walki z jego skutkami.

Lazarus, Folkman, 1984

PSYCHOLOGICZNE MECHANIZMY REAKCJI NA STRES

Style radzenia sobie ze stresem

SSZ

styl skoncentrowany na *zadaniu*

podejmowanie działań ukierunkowanych na rozwiązanie problemu, do których mogą się zaliczać np. analiza sytuacji

SSE

styl skoncentrowany na *emocjach*

nadmierne skupianie się na wewnętrznych stanach emocjonalnych oraz przypisywanie im zbyt dużego znaczenia

SSU

styl skoncentrowany na *unikaniu*

ACZ

angażowanie się w czynności zastępcze angażowania się w czynności zastępcze, niezwiązane z zaistniałą sytuacją stresującą (np. spanie, obżarstwo

PKT

poszukiwanie kontaktów towarzyskich poszukiwanie kontaktów towarzyskich w celu oderwania się od problemów oraz otrzymania wsparcia

Endler i Parker, 1990

RESILIENCE/ODPORNOŚĆ

w biologii

zdolność do
absorbowania zmian
zachodzących pod
wpływem czynników
zewnętrznych oraz
utrzymania
i kontrolowania swoich
funkcji

w medycynie

adaptacja w warunkach
zwiększonego ryzyka
będąca procesem
re-organizacji systemu,
jego odnowy,
zwiększania
elastyczności
i zapewniania rozwoju

w psychologii

podejmowanie przez
jednostkę zachowań
ukierunkowanych na
redukcję stresu –
dopasowanych do
różnych sytuacji

CITY RESILIENCE A PANDEMIA COVID-19

Podobnie jak **żywy organizm** dysponuje gamą mechanizmów fizjologicznych i psychologicznych w celu podjęcia walki ze stresorami, w tym pandemią Covid-19, **miasta** również winny posiadać skuteczne sposoby obrony. Z tego powodu zarówno mieszkańcy miast jak i miasta budują swoją odporność/resilience.

Opracowanie środków łagodzenia skutków stresu i sposobów radzenia sobie ze stresorami spowodowanymi pandemią uznać należy za jedno z podstawowych wyzwań, przed którymi stoją współczesne miasta.

Jest to tym bardziej istotne, że podwyższony poziom stresu wynikający z pandemii prawdopodobnie będzie trwał także po ustąpieniu zagrożenia wirusem. Możliwe jest również zagrożenie innymi epidemiami np. małpią ospą.

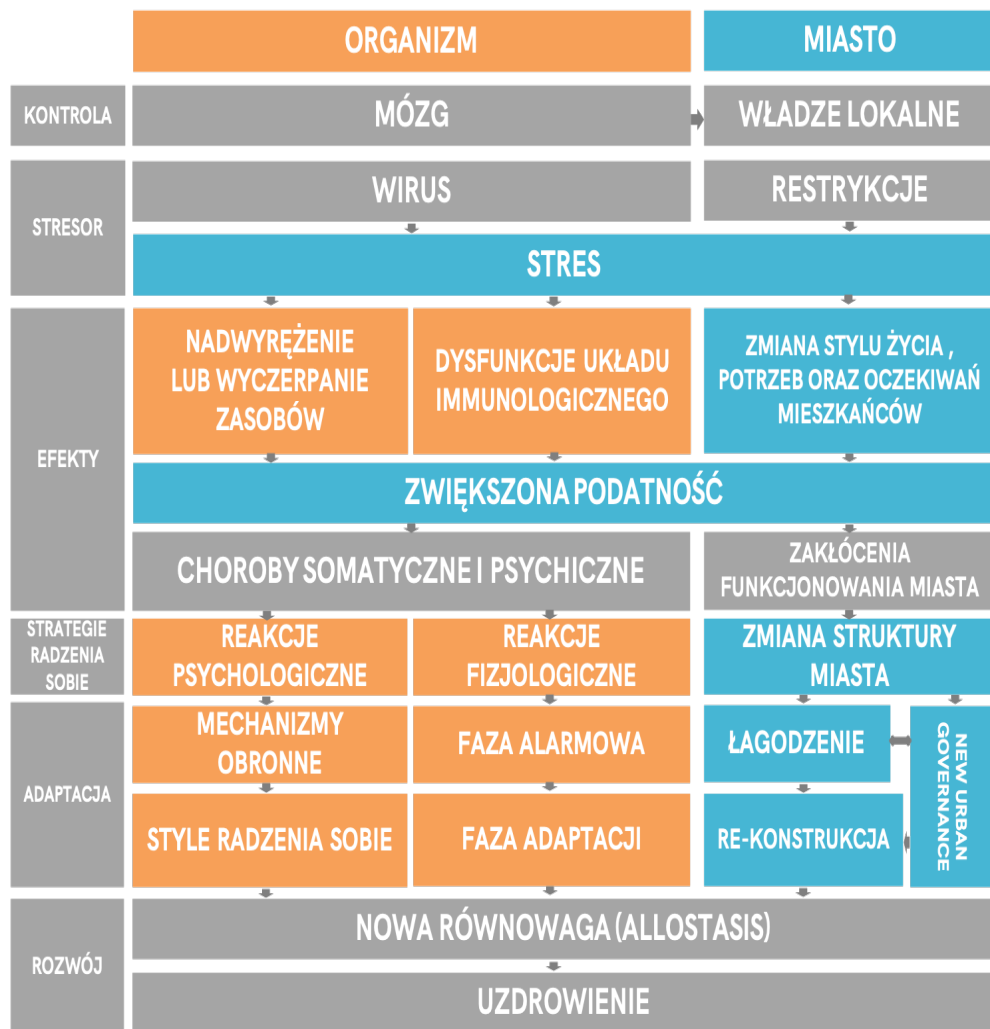

MECHANIZMY REAKCJI MIASTA NA STRES

Rozpoznanie mechanizmów reakcji na stres organizmów żywych na rzecz budowy odporności pozwala na poszukiwanie analogii w odniesieniu do miast.

Analogicznie do organizmów żywych, miasta w sytuacji wystąpienia stresora (np. restrykcje, lockdown) i narażenia ich mieszkańców na długotrwały stres przechodzą pewnego rodzaju kryzys, przejawiający się zakłóceniami w jego funkcjonowaniu i prowadzący do wyczerpania zasobów.

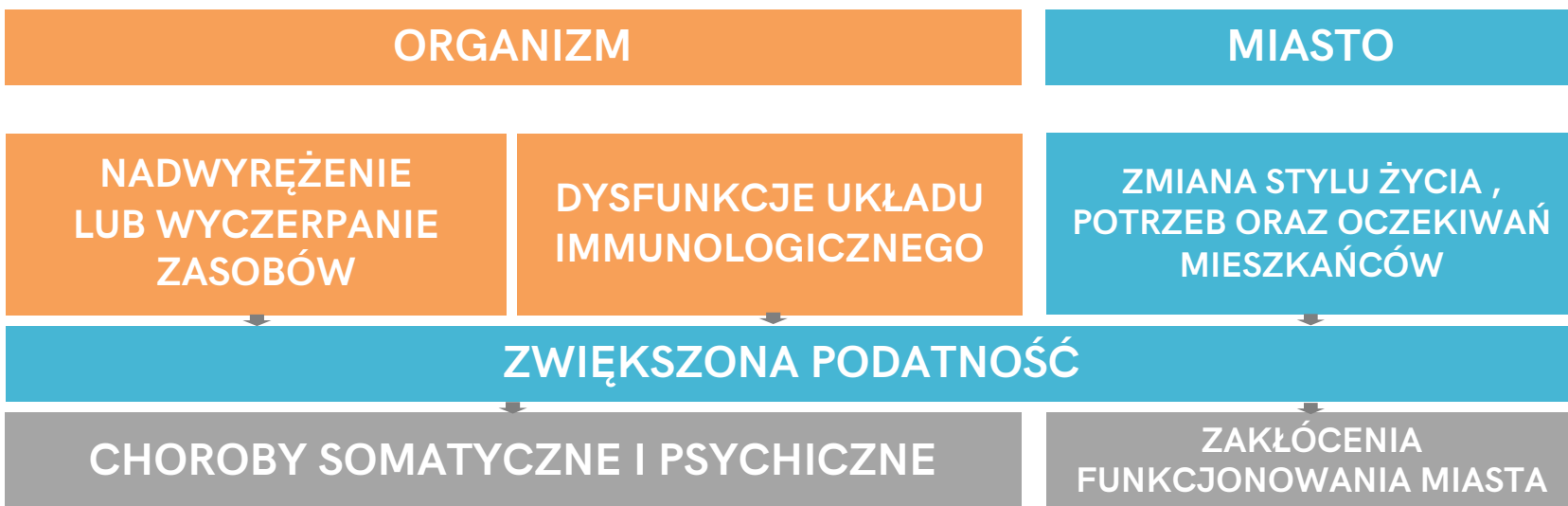
MECHANIZM REAKCJI NA STRES – ANALOGIE MIĘDZY ORGANIZMEM A MIASTEM

W przypadku budowania odporności organizmów żywych rolę kontrolną spełnia **mózg**, a w przypadku miasta **władze lokalne**, które reprezentują swoich mieszkańców, i od których zaczyna się, tak jak w przypadku żywego organizmu, cały proces reakcji na stres.

Pierwsze reakcje miast na wirusa Sars-CoV-2 przypominały pierwszą fazę odpowiedzi organizmu na stres. Miały one za zadanie ograniczenie transmisji wirusa i ochronę ludności przed zagrożeniem (restrykcje, lockdowny).

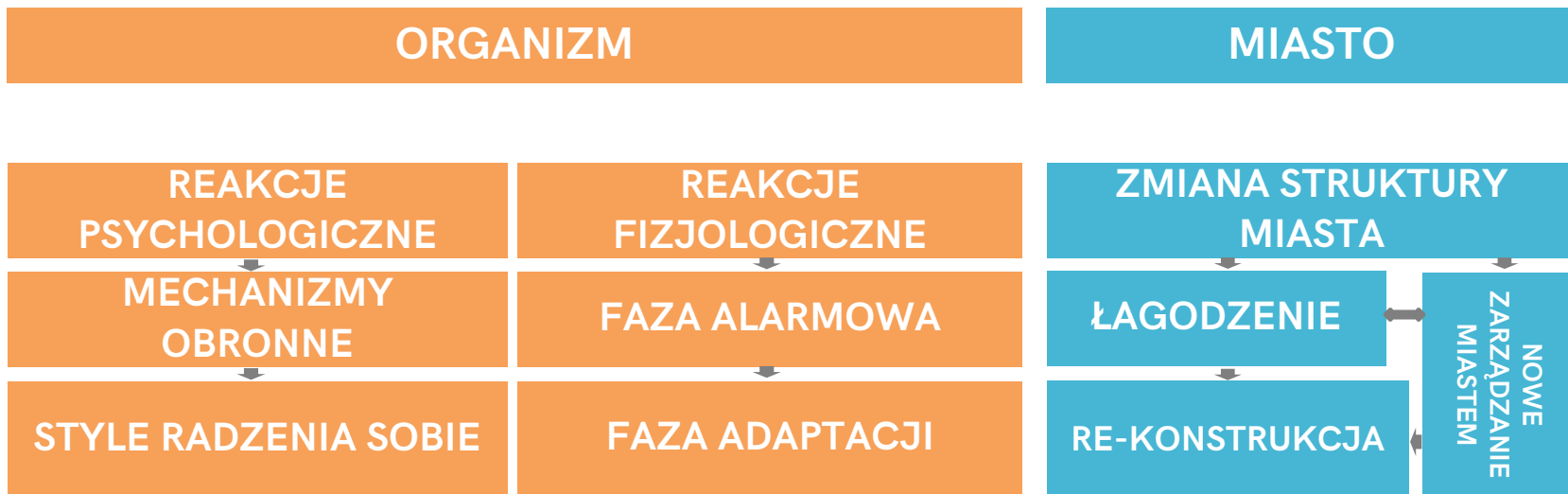
MECHANIZM REAKCJI NA STRES – ANALOGIE MIĘDZY ORGANIZMEM A MIASTEM

EFEKTY

Jednak długotrwałe stosowanie restrykcji doprowadziło niekiedy do utraty zasobów oraz potęgowania stresu, naruszając równowagę organizmu miejskiego, podobnie jak wyrzut kortyzolu w organizmie, który może prowadzić do negatywnych skutków.

MECHANIZM REAKCJI NA STRES – ANALOGIE MIĘDZY ORGANIZMEM A MIASTEM

Aby trafnie zidentyfikować miejskie stresory oraz oczekiwania i potrzeby mieszkańców niezbędne jest governance. Chodzi o sposób zarządzania, w którym władze lokalne działają transparentnie, mieszkańcy współdziałają i podejmują inicjatywy oddolne, a w proces decyzyjny włączone jest grono ekspertów. Takie **nowe zarządzanie miastem** stać się może, w powiązaniu z **łagodzeniem i re-konstrukcją struktur miejskich**, strategią radzenia sobie miasta ze stresem związanym z pandemią, prowadzącą do osiągnięcia **odporności miasta na stres**.

MECHANIZM REAKCJI NA STRES – ANALOGIE MIĘDZY ORGANIZMEM A MIASTEM

ORGANIZM

MIASTO

ROZWÓJ

NOWA RÓWNOWAGA (ALLOSTASIS)

↓
UZDROWIENIE

W wyniku podjęcia działań adaptacyjnych zarówno miasta, jak jego mieszkańcy osiągają nowy stan równowagi – **allostasis** (z greckiego oznacza stabilność poprzez zmiany), oznaczający pewnego rodzaju **uzdrowienie** i **uodpornienie miasta** na stresor.

MODEL MIASTA ODPORNEGO NA STRES

Model opiera na zaproponowaniu *sposobów radzenia sobie ze stresem* spowodowanym pandemią *coping strategies* poprzez:

- *mitigation* – łagodzenie niekorzystnych skutków pandemii dla miast,
- *re-construction* – zmniejszenie podatności systemu miasta na stres spowodowany pandemią, tworząc mieszkańcom zdrowe, bezpieczne warunki życia i obsługi,
- *governance* – dopasowanie struktury miasta do potrzeb i oczekiwań mieszkańców,

a przez to uzdrowienie *recovery* i uodpornienie miasta **CITY RESILIENCE** na niekorzystne skutki tej i przyszłych pandemii.

Stress resilient city

MITIGATION

działania mające na celu **minimalizację negatywnych skutków stresora**

Łagodzenie negatywnych skutków pełni funkcję **interwencyjną**, jedną z trzech funkcji jakie mogą pełnić aktywności podejmowane w ramach psychologicznego mechanizmu reakcji organizmu na stres.

- nakazy i zakazy w ramach restrykcji i „lockdowns”
- ograniczenia kontaktów społecznych
- zdalna nauka, praca, zakupy, także konsultacje lekarskie)
- ograniczenia funkcjonowania podmiotów gospodarczych

- lokalne inicjatywy oddolne mieszkańców i organizacji społecznych
- forma pomocy materialnej, mającej na celu zrefundować różnego rodzaju podmiotom (przede wszystkim gospodarczym) poniesione w efekcie nakładanych restrykcji straty

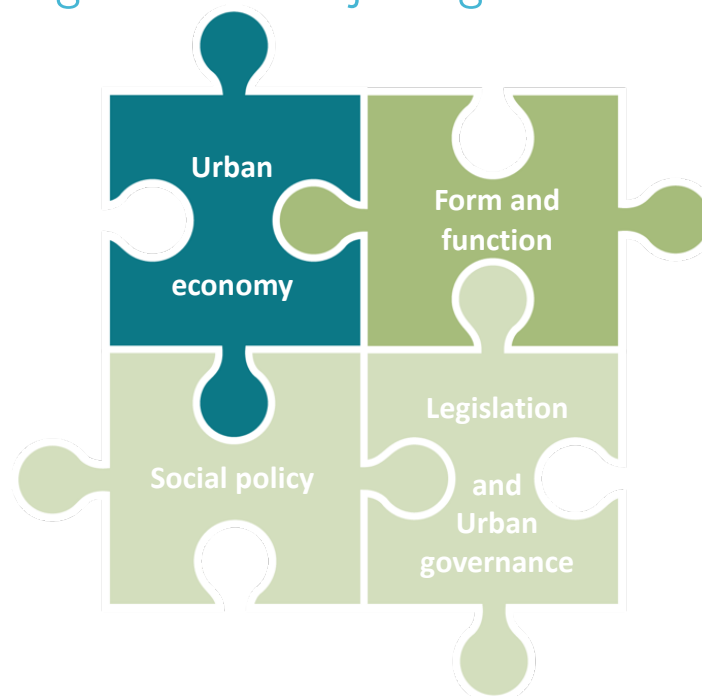

RE-CONSTRUCTION

działania mające na celu **zmniejszenie podatności systemu miasta na stres spowodowany pandemią**

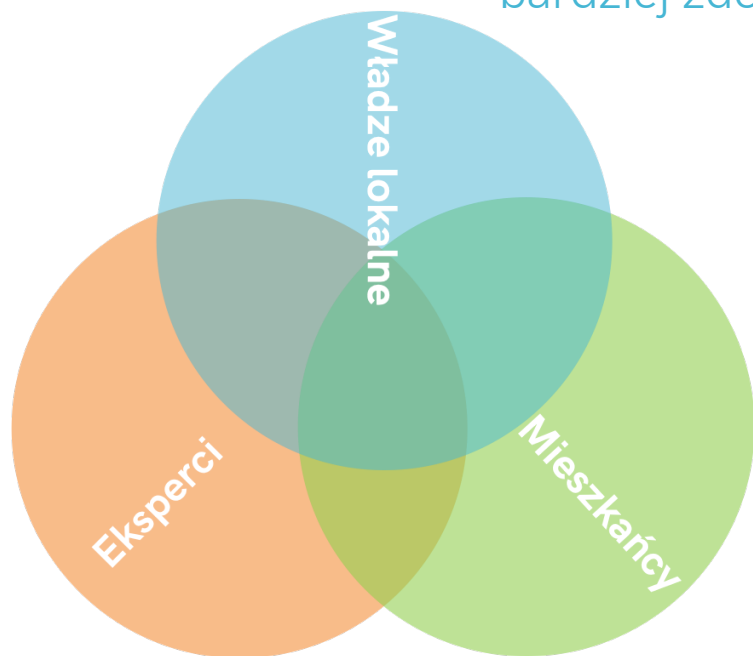
Re-konstrukcja miasta ma znaczenie **prewencyjne** (zapobiegania wystąpieniu niebezpieczeństwa) i stanowi **pozytywną ekspansję** wskazując na możliwość wykorzystania nowych warunków, interpretowanych jako sprzyjającą okazję, do budowania odporności organizmu miejskiego.

Działania re-construction wymagają podejścia strategicznego w wielu skalach i na różnych płaszczyznach jednak ich wspólnym mianownikiem jest czas - są to **działania długofalowe** (podobnie jak w organizmie **długotrwała odpowiedź na stres**).

NEW URBAN GOVERNANCE

Pandemia Covid-19, której główne ogniska (i restrykcje) obejmowały miasta, ukazała w sposób szczególny potrzebę przyjmowania nowych narzędzi i celów zarządzania miejskiego – bardziej zdecentralizowanego.

Sytuacja stresowa związana z pandemią uwiarygodniła potrzebę zaangażowania w procesy *governance* nie tylko *mieszkańców*, ale także profesjonalnych, wysoko wykwalifikowanych, interdyscyplinarnych *ekspertów*.

Ich rolą powinno być *opracowanie i prezentacja scenariuszy rozwojowych oraz strategii działania, zarówno tych krótko- (mitigation), jak i długoterminowych (re-construction)*.

Eksperti mają do dyspozycji wiele nieformalnych narzędzi negocjacyjnych (soft-power) i mogą pełnić rolę swoistego bufora pomiędzy mieszkańcami a władzami miejskimi.

Okres pandemii COVID-19 zweryfikował dotychczasowy model rozwoju miast, który okazał się mało odporny na kryzys.

REKOMENDACJE

- 1 **struktury miejskie** powinny być tak kształtowane, aby umożliwiać **absorpcję czynników stresogennych** i jak najszybszy powrót do normalnego funkcjonowania po ich wystąpieniu,
- 2 konieczne jest opracowanie **nowych modeli**, mających za zadanie **zmniejszać** ich **wrażliwość i podatność na stres** spowodowany pandemią oraz skutki obostrzeń i lockdownów,
- 3 wzorując się na organizmie żywym, miasta powinny wypracować **efektywny sposób podejmowania decyzji i zarządzania miastem (coping strategies)**,
- 4 rozwiązania **mitigation** muszą być podejmowane w **trybie natychmiastowym** (podobnie jak szybka reakcja w organizmie), ale **nie mogą być nadmiarowe**,
- 5 działania **re-construction** powinny być nakierowane na **kształtowanie zdrowych miast**,
- 6 niektóre **rozwiązania krótkofalowe** (mitigation) przyjmowane podczas pandemii **wpływają na kształt długoterminowych strategii** naprawczych (re-construction),
- 7 **strategie miast radzenia sobie ze stresem** spowodowanym pandemią **wypracowane** być powinny **z mieszkańcami i ekspertami (new urban governance)**,
- 8 pomimo wielu negatywnych skutków stresu, **new normal** **postrzegać można jako szansę na podjęcie działań na rzecz** bardziej integracyjnych, ekologicznych i inteligentnych miast i osiągnięcia **nowej równowagi**.

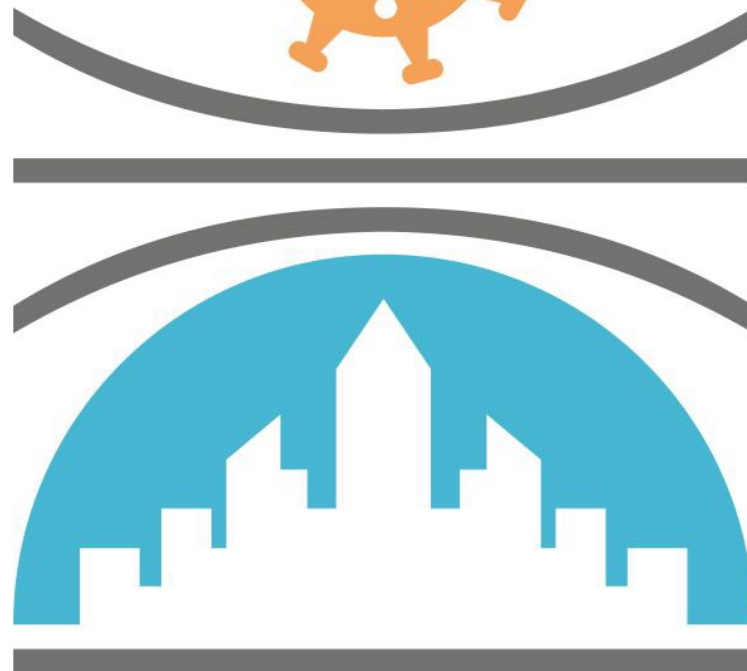

UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

DZIĘKUJEMY
ZA UWAGĘ

STRESS RESILIENT CITY

www.amu.edu.pl